

KILENCZEDIK KORSZAK.

AZ ANJOUHÁZ LEÁNYÁGA URALMA.

6. §.

Néhány szó.

Szomoru korszak nyílik. Az anjouház leányága nem oly szerencsés, mint az Árpádházé volt, egészen más embereket hoz a trónra. A magyar, mely eddig csak emelkedett, mondhatni támadó háborukat viselt s folyvást erősödött, az anjouház alatt délpontjára ért: ennek kihaltával, mely sajátlag néhány év mulva, Zsigmond király neje halálával, (1395.) következik teljesen be, megtámadtatások hosszú sorával kezd küzdeni, mely folyvást gyengíti.

Egy ellennel lesz ügyünk, mely ha a magyart isten Európába nem hozza, az egész elpuhult Európát elöntötte, s tán a keresztyénséget is eltörölte volna.

Különös esemény. A XIII. században Dzsingis chan egy népet ver fel közép Ázsiában, mely addig keresi új hazáját, míg végre Európába nyomul, itt az elvénült görög császárság szívében 1361-ben Drinápolyt megvíjja, 1365-ben szultánai székét benne felüti, egy század mulva (1453.) Konstánczinápolyt beveszi, a keleti császárságnak véget vet, s kit Európa gyávasága előbb megtűrt, a török, nemsoká mint világhódító kezdett szerepelni. A magyarokat, mint áldozatra szánt nemzetet vad indulatának elébe dobják. S mert a magyart nem segíték, következése lett Európa kelete elsatnyulása, mi aztán annyi bajt okozott s okoz még Európának, míg e nem acclimatizálható népet ismét a tul tenger partra teheti.

Legelőször 1391-ben érintkezik a magyar föld a törökkel, s 1691-ben utószor, mint hódítóval. Három egész százzal át gyengíti egymást az egykor rokon magyar és török nemzet. Óriási csatáikkal Európát megrendítik, csodálatra ragadják, rettegésbe ejtik. S az önzéstelen magyar ügyét az önző Európáéval, a kereszténységével, pápáéval addig azonosítá, míg végre is megkezd törni a nagyobb erő ellenében.

Kezdődik tehát a világharcz, s fájdalom, az anjou leányág négy gyenge hadvezért hoz trónra, Sigmondot, Albertet, I. Ulászlót, V. Lászlót, kik ütközet-vesztésről ütközet-vesztésre vezetik a huszárok harcos őseit.

7. §•

Zsigmond király.

(1387–1437).

Zsigmond 1387. márt. 30-kán trónra jut. Rögtön föllép a pártfőnökök ellen, s jun. 4-kén Mária királyné már ki van szabadítva, Budára jó, s az országlást férjével megosztá.

Győzelmi örömük nem soká maradt zavartalan. Legelső gondot Hedvig, lengyel királyné, Mária királyné testvére hozzá, ki anyjok, Erzsébet királyné halála hírére a magyar királyi czimet felvette, s már aug. 20-kán Péter, moldvai fejdelemmel, az esküt magának le is téteté. Még nagyobb vész fenyegeté Bosnia felől, hol a menekültek tettleges támogatást nyerének: 1388-ban tehát Zsigmond a pártos Bosniára ront, meghajolni nem akaró fejedelmét legyőzi, s az Erzsébet és Mária üldözőit, Horváthi Jánosékat, kiadatja, kiket lefejeztet.

Az alatt Hedvig részére lengyel-oláh szövetség jön létre ellene, mit a lengyel király, Jagelló, s a két oláhthoni vajda 1389. dec. 8-kán irnak alá. Annál nevezetesebb, mert Mircse, oláhthoni vajda Erdélybe is bebirt, Fogaras és Omlás ura lévén. Zsigmond, megelőzendő a vést, László erdélyi vajda ¹⁾, s (Knöll) Péter erd. püspökkel kezet fog; hogy az utolsót

¹⁾ Fejér, Cod. dipl. X. I. 555.

annál inkább megnyerje, (1389) a kilenczed bevitelét jószágaiba megengedi ¹⁾; s 1390 tavaszán szép sereggel Erdélybe jő, itt ujakat ültet fel; Kanizsa Istvánt, székelyek ispánját magyarokkal és székelyekkel az ojtózi szoroson Moldvának indítja ²⁾; maga is után nyomul, a magyar koronától elpártolt Péter vajdát megszorítják, s végre is a korona hűségére vissza hajtják ³⁾... Azonban, míg egyfelől nyer, másfelől vesz: Gallicziát és a tengerparti városokat elfoglalják.

Ugyanez évben Kővár, mely eddig királyi vár, a Drágfiak kezébe megy; I. Lajos adta volt Balk és Drág testvéreknek, a máramarosi oláhok vajdája fiainak, Máramaros és Ugocea ispánainak, kiket a híres várnak, melyet akkor, mint a ma már eloláhosodott lakosok szép termete is mutatja, magyarok környeztek, 1390-ben vezettek birtokába ⁴⁾. S feljegyezzük, hogy a hazai művészet ott áll, hogy Nagyváradra, hová szent László király sírjához a magyar királyok szent fogadásokra jártok, szent László rézsobrát Kolozsvárt csinálák, mit ez évben állítottak fel ⁵⁾.

Ily előzmények után viradánk az örök emlékü gyászos 1391-dik évre, melyben a török lábát Magyarhon földére tette. A Szerémség látá őt először; egyébaránt Erdély sem soká maradt ki a véres játékból. Zsigmond, hogy a török rohanó árjának, mennyire birt, gátot vessen, 1392-ben Erdélybe jő, hogy innen a törökhöz pártolt Mircse oláhhoni vajdára üssön. Hátszegvidéken mulat, s míg a hon megmentésében kell vala fáradnia, keletkezik a szerelem közte s a szép Marzsina Erzsébet között, melyből a rege a nagy Hunyadit származtatja.

¹⁾ Fejér, Cod. dipl. X. 1. 529. 572.

²⁾ Wagner, Collect. Familiar. I. 100. 1. Pray, Comment. Hist. 162.

³⁾ Pray, Comment. de Bosniae, Moldaviae nexu. 119. 29. 1. Ez időben Moldvában, Margit († 1410) valamelyik erdélyi vajda, István leánya, Sándor moldvai vajda neje, Moldvában rom. kath. püspökséget állit. Kurz, Magazin II. 8–18. 1.

⁴⁾ Fejér, X. I. 634. Aranyos neven is nevezék. Fejér, X. I. 69. kijáratván határát, minden pont magyar. Fejér, X. VIII. 306. X. II. 63. Sieb. Quartalschr. VI. 16.

⁵⁾ Magyar Történelmi Tár. III, 250.

Zsigmond beütött Oláhországba, s rajta át Kis Nikápolyig hatolt, s azt is megvevé. Azonban megjött Bajazeth szultán táborá: a koczka megfordul, a magyar tábor tönkre megy, maga Zsigmond is csak egyes hiveinek, többek közt a rege szerint, Cserei Balázs ügyességének köszönheti megszabadulását, s különösen hogy utjában az éhhalálnak áldozatul nem esett ¹⁾.

A vesztett csata után ismét Erdélynek, s illetőleg Hát-szegvidéknek vette útját, s ha van valami alapja a regének, mely a Hunyadiak czimeréről keletkezett, a gyűrűt ez utjában adhatá érdekes állapotban talált kedvesének. Annyi mindenestre áll, hogy Zsigmondot a népköltészet igen találólag jellemezte ²⁾.

Nehéz napok álltak be. Erdély vajdaságát ez évben Bebek Imre, püspökségét Demeter kezében látjuk ³⁾. A következő 1393-ik évben egy erélyesebb vajda jelenik meg, Szechenyi Frank ⁴⁾, kinek alvajdája Geréb Péter ⁵⁾.

Zsigmond bár vesztett, új csatára készült. Most már Bosniára készült, mely bár a magyar koronát uralta: a Mária királyné börtönzői, anyja Erzsébet királyné kivégeztetőinek folyvást menhelyet adott. Lemennek, a főfészket Dobor várát beveszik, a pártos urak e töredékét is kézre kerítik, s Bosniát egy időre engedelmességre szorítják.

Azért a török nyomult, minden ellentállás daczára, 1394-ben Nikápolyt beveszi, s Szerviát meghódítja. Látva a vést, a vajdák gyüleseznek ⁶⁾; Zsigmond király is az év végén Erdélybe jő, Tordán, dec. 26-kán okmányt ír alá, mely által a

¹⁾ A n. ajtai Cserei család czimerét e csatából dátálja. (L. Erd. Nev. Családait tölem, 61. l.) E regét Szegedi hozta fényre (Decret, et Vit. Regum qui Trans, possider. II. 167.) Katona, (Hist. Crit. XI. 417.) és Fejér, (X. VIII. 347.) mesének tartják.

²⁾ L. regét Történelmi Regék 177. Hunyadi J. eredetét tüzetesen kimutatva, Gr. Teleki József, Hunyadiak kora I. 26–62.

³⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 53. 156. stb.

⁴⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. gb. 119. 267. 382. stb.

⁵⁾ Fejér, Cod. dipl. (1894.) X. III. 163. X. VIII. 387.

⁶⁾ Fejér, Cod. dipl. X. VIII, 387. Battyáni, Leg. Eccl. III. 295.

Dévai vár területén Dobre oláh ember részére kenézséget állít, egy darab erdős helyet adván neki, melyen a várhoz katonai szolgálatot s évenkénti adót köt ki ¹⁾. Készületeket tesz a törökre, körutat a hazában: 1395 februára folytán Brassóban látjuk, hol az oda való szászok részére I. Lajos király több okmányát megújítja ²⁾; s kereskedelmök érdekében azon nevezetes kiváltságot adja, hogy a brassai kereskedő Bécsig járhasson, ellenben az idegen Brassón át Oláhország felé ne vihesse áruit, hanem vagy Brassóban állítson rakhelyet, vagy ott tartozék eladni vagy elcserélni; valamint azt, hogy Brassón át senki nyers viaszat át nem hozhat, hanem ott megkelle olvasztania, s úgy adni át a forgalomnak ³⁾. S a mellett a vámasok huzavonása ellen is rendelkezik ⁴⁾; s a székely ispánoknak meghagyja, hogy az Oláhországból bejövő árukat ne harminczadoltassák ⁵⁾. Brassónak adott ily kedvezmények mellett, Tamás brassai plebánusnak az addig Töröcsvárhoz tartozott Zernyestet adja ⁶⁾. Mircse, oláhhoni vajda s Fogaras föld ura is Brassóba jön, s Zsigmondnak egy véd és dacszövetséget irt alá, melyben kötelezi magát, hogy Zsigmondot a török ellen fegyver és élelemmel fogja segíteni ⁷⁾.

Hátát így biztosítva, sergét felülteti, s Oláhországon át Kis-Nikápolyig hatol, melyet kemény ostrom után bevesz. Győzelme örömét nem soká élvezheté, mert veszi máj. 17-kén a leverő hírt, hogy neje, Mária királyné meghalt, hogy a hon ellene lázadásban áll, őt mint gyermeketlent a magyar királynak tovább ismerni nem akarja, hogy némelyek a lengyel királyt, illetőleg nejét, Hedviget, a Nagy Lajos másik leányát, a hatalmas Kont István pedig Nápolyból az anjouházat már a trónra meg is hívta: e leverő hírekre oda hagyja Nikápolyt, haza indul; de Mircse vajda is elpártolt, Oláhorszá-

¹⁾ Fejér, Cod. dipl. X. III. 139. X. VIII. 370.

²⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 291. 302. 303. 306.

³⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 294.

⁴⁾ Fejér, Cod. dipl. X. I. 665.

⁵⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 305. 307.

⁶⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 298.

⁷⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 270.

gon vissza majdnem fegyverrel kell útat törnie. Valahogy Erdélybe ér, (1395) sept. 14-kén Szebenben van, hol Frank vajdának s testvérének Simonnak, Czintost, Tekét, Sidvét, Bolkácsot és Sajót adja ¹⁾). Erdélyből Budára siet; de oly késő volt, hogy Konték már a Drávánál táborban álltak... Podoliát pedig ez alatt elvesztette.

Zsigmond látva a vést, mely trónját elsodrással fenyegeti, kemény rendszabályokhoz nyul. Vajdafit Konték ellen küldi, körül fogatja őket, s Konték az ígért kegyelemre fegyvereket leteszik; Vajdafi azonban lánczba vereti őket, Budára hozza, hol Zsigmond minden kihallgatás nélkül a harminczkét nemest, a balladák hőseit, lefejezteti.

A beállt új kormányzati rendszabályokat Erdélynek is meg kellett érezni, mert Frank vajda helyébe, ki (1395) novemberben még Tordán gyűlést tart, a kegyetlenségéről maig is borzadással emlegetett Stibor vajdát helyezé, egy általa behozott lengyelt, kit előbb pozsoni főispánnak tett, s a Vág-völgyével megajándékozott vala ²⁾).

Rendbe szedvén magát, ujra a török ellen gondolt, pedig nem vala embere, bizott a külhatalmakkali szövetségében. S csakugyan 1396 tavaszán Franciaország azon kedves hirrel lepi meg, hogy segéd sergeit ápr. már Magyarország felé inditá. Be is jöttek. A magyar és francia tábor Budánál nagy lakomák közt egyesül, s leindulnak a Duna mentin. Aug. 21-kén már Bolgárországban vannak, hol Zsigmond sidovi Csáki Miklós, temesi főispán, a gróf Csákiak szerencséje megalapítója, s testvérei részére Biharban Keresszeget tizennégy faluval adja, mint a török elleni küzdelmök jutalmát, min törökfejes czimerök is alapszik ³⁾). Igy jutalmazva a hőöket, sept. 15-kén már Nikápolynál állt, s kezdődött a nevezetes nikápolyi csata: 100,000 fegyveres állt alatta, de Bajazeth 200,000-

¹⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 321.

²⁾ Katona, XI. 348. Árpádia III. 73. Fejér, X. II. 340. 393. 395. X. VIII. 447.

³⁾ Erdély Nev. Családai. 58. Honnan a használt Keresztszegi előnév tehát hibás. Fejér, X. II. 349–53. 381. X. IV. 410.

rel közelgetett. Sept. 28-kán a két óriás tábor szemben állt. Az előcsapaton a francziák, a főtábor jobbján magyarok Laczk István egykori erdélyi vajda alatt, balszárnyán Mircese oláh-honi vajda oláhjai, a középen zsoldosok Gara Miklós nádor alatt. A francziák kezdék meg a kétes csatát, de szerencsétlenül; mire Laczk s Mircese, Zsigmond két titkos ellene, sergét visszahúzák; s Gara annyira gyengült, hogy a csata végkép veszve volt. Zsigmond egy hajón menekül, lefelé a Dúnán. Bajazeth pedig vad kénye kedve szerint dult: 20,000 emberünk csatatéren, 10,000 fogságban maradt, kiket Bajazeth szultán egy lábíg lefejeztetett ¹⁾.

A magyarok az eltűnt Zsigmondról azt hívték, hogy a csatán elesett, Laczk István zászlója alatt más királyról kezdtek gondolkodni: s Kis Károly fiát Lászlót Nápolyból meghívák ²⁾. Azonban Zsigmond dec. végén egész váratlanul a dalmát partokra érkezik. Hallva Laczk terveit, nem mer bejöni, egyezkedésekhez fog, s abban állapodnak meg, hogy az ügyet országgyűlésre bízzák, mi 1397. sept. 29-kére tüzetett ³⁾. Az országgyűlés Temesvártt össze is jött, igen természetesen Zsigmond most mindenbe beleegyezett: megerősíté az aranybullát, az ország minden eddigi jogait; s többek közt reá nézt azon kellemetlen pontra kötelezte magát, hogy a becsődített idegeneket, nehányat, mint Stibor erdélyi vajdát, Makar erdélyi püspököt kivéve, túl teszi az ország határán, s a hivatalokat, várakat honfiakra bizza ⁴⁾. Ez alkotmányos fellépése egyidőre megnyeré a kedélyeket. Erdélybe jó: 1398. jan. 9-kén Brassóban, 12-n a kercezi monostorban mulat, honnan Perényi Péter és Maróthi János ⁵⁾ székely ispánok-

¹⁾ L. E csata leírását Kis Károlytól. Uj magy. Muzeum 1855. VI. füz. Engel, Geschichte d. Ungr. Reichs, II. 198.

²⁾ 1397-ből a medgyesi dékánóság statutái fenmaradtak. Nevezetes okmány azon időbeli papok frivol életmódjához, hatásköréhez. L. Archiv. d. Vereins II. B. 205–230. l.

³⁾ L. Ez orsz. gyűlés végzéseit tárgyalva, Magy. Történelmi Tár. III. 188–242. l.

⁴⁾ Magy. Tört. Tár. III. 227. l.

⁵⁾ Más évben macsói bán, a Vörösmarti által megénekelt Marót bán.

nak Brassó kiváltságai bántatlanul tartását ismételve rendeli ¹⁾, s Budára megy.

Azonban, mint gyanítani lehetett, Zsigmondnak a temesvári végzeményeket megtartani legkisebb kedve sem volt, a közvélemény tehát újra feltámadt ellene. Zsigmond most setét célhoz folyamodik. Körös-Udvarhelyre Horvátország rendezésére gyűlést hirdet ²⁾; a mit sem gyanító pártfőnökök megjelennek, a gyűlést febr. 26-kán fegyveresek, poroszlók, bakók veszik körül: Laczk Istvánt, egykori vajdánkat elfogatja, s ott helyben lefejezteti.

Rémkormány kezdődött, melynek vasvesszejét Magyarhonban Zsigmond, Erdélyben Stibor vajda tartá kezében ³⁾, egy kegyetlen és kéjencz lengyel, a király méltó képmása, ki a hagyomány szerint, a leánya lakodalmán egy évig folytattá a dorbézolást.

Ily emberek általi leszorittatásukat nehezen tűrheték a magyarok. Az ellenzék bár hullott, de a békétlenség mirmidnokként pótolá a bukottakat.

A temesvári gyűlés végzései meg nem tartása miatt a nemzet apraja nagyja zugalódott. Erdély szintén felterjesztést tett, mivel almakereki Apafi Miklós s szamosfalvi Gyerrőfi László ment a királyhoz, kiknek azon választ adá, hogy nem soká Erdélybe jő, tartományi gyűlést tart, s az eléadott ügyeket tárgyalás alá véteti ⁴⁾. Hanem alkalmasint csak ígéret maradt, mert Zsigmond alkotmánytapodása, a honfiak mellőztetése, a keserű poharat csordultig tölték, s valakinek ki kellett már üríteni. A fegyelem bomlásnak indult. A nép szintén féktelenkedett. Az országútakat rabló-bandák lepték el. Miért Stibornak 1399 jan. 3-kán Szebenből azon parancsot kelle Hátszeg- és Hunyadvár parancsnokaihoz bocsátani, hogy az útasokat, kereskedőket védelmezzék ⁵⁾. A rend és

¹⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 568–569.

²⁾ Bonfin, Dec. III. Libr. II. Thuróczi P. IV. Cap. 12. Hogy 1398-ban volt, l. Katona Hist. Orit. XI. 454. l.

³⁾ Fejér, Cod. dipl. X. II. 395. X. IV. 641.

⁴⁾ Fejér, Cod. dipl. X. III. 215.

⁵⁾ Fejér, Cod. X. II. 719.

csend sziláltsága egy rétegben egy, másban más alakban mutatkozott. A főbekenél az aranybulla azon szavainak, melyek a nemzet jogait tapodó király ellen a nemzetet fegyveres fellépésre hatalmozzák fel, tolmácsokat támasztott. A békétlen s a birodalom összebomlásától féltő honnagyk 1399 végén Budára mennek, egy gyűlésben elégedetlenségök okait előadják, s mire Zsigmondot erőszakos politikájától elvonni nem bírják, s nyíltságokért pallosától rettegtek: Zsigmondot letartóztatták, Gara nádor siklósi várába veték őrizet alá, idegen környezetét pedig megrohantatták, s kiűzeték az országból ¹⁾).

Új vihar támad a hazában. Trónfoglalók készülnek be. Zsigmond ellenségei a pápától oly rég ajánlt nápolyi László nevében fegyverkeznek; barátai pedig mellette fognak fegyvert. Gr. Cillei Ármin, ki Horvátországban Laczk s mások jószágait nyeré, Garával családi szerződéseket készítnek, s Zsigmondot kiszabadítják. Zsigmond ezért Cillei leányát Borbárát eljegyzé; általános kegyelmet hirdete.

Nem sokat ért, mert a vizsály folyvást tart. Mig Zsigmond Magyarhont az ausztriai herczegnek ígéreti, s 1402-ben ²⁾ a városi követekkel, kiket most hittak legelőbb hongyülésre, e czélját ki akarja vitetni; s Medgyes- és Selyk-széket kivéve a székely ispánok alól, Szebennel összeköti ³⁾; az ellenpárt s a pápa 1403 aug. Lászlót Nápolyból a dalmát partokra hozatja s ott megkoronáztatja ⁴⁾. Erre Zsigmond Csehországból serget hoz, s oct. 6-kán egy általános bocsánatot hirdet, melyben Erdélynek a megtérésre s Csáki Miklós és Marczali Miklós beküldött erdélyi vajdáknak leendő meghódolásra 30 napot tűzött ⁵⁾. Bár oct. László visszahajózott s Magyarhonban a zaj csendesült, Erdélyben az ellentállás még mind tartott ⁶⁾; Zsigmond elől, 1404 tavaszán, Tamás egri

¹⁾ Magy. Tört. Tár. III. 227.

²⁾ István a püspök. Fejér, X. IV. 172. 268. 487.

³⁾ Szász nemzet eredete. 79. l.

⁴⁾ László H a r i n á t stb. Somkerek Jánosnak adom. Fejér, X. IV. 198.

⁵⁾ Engel, Geschichte II. 230. l. A vajda Laczk Jakab Fejér, X. IV. 241.

⁶⁾ Pray, Annales II. 207. l

püspök és Debrő István ide menekültek ¹⁾, s annyira vitték az ügyet, hogy Zsigmond Maróthi Jánost, macsói bánt, Perényi Pétert, egykori székely ispánt sereggel Erdélybe küldi ²⁾, s a vizsályt fegyver csendesíté le. A vajdai széken (1405) szántói L a c z k J a k a b mellett T a m á s i J á n o s vajda is megjelenik ³⁾.

Soha sem volt az olygarchia hatalmasabb, mint Zsigmond alatt, ki, mivel a nemesség háboru esetén a királyt a határon túl követni nem tartozott, azokat kik családi ügyei támogatására dandárokkal elláták, szörnyen simogató. Tán ezek ellenében akará a városi polgárságot erősíteni, midőn 1405 ápr. 15-kére gyűlést hívott össze, hová minden szabad község hivatalos volt, s hol azon szabad szerkezetet adá nekik, melyet korunkig élveztek; egyszersmind kimondá, hogy több kerített várost óhajt, melyeket királyi városokká fog emelni; szabályozá ez alkalommal a kereskedést is, s a behozott árucikkek vámját az érték harminczadik részében állítá meg. Ennek jó hatását látva, aug. 5-kén a nép ügyét is rendezé: szabad költözködést engedett, s perlekedésére nézve felállítá azon eljárást, mely korunkra jött volt ⁴⁾.

K o l o z s v á r szintén e rendeleteknek köszöni mai állását. Megnyerte, hogy mint város Szebenbe felebbezhesse pereit ⁵⁾. Ma is látható várfalát ez évben kezdik építeni, mire Zsigmond a L é t a i vár birtokából malmokat adományoz. E várral majdnem egyidőben kezdik építeni a mostani piaczi nagy templomot; s Zsigmondot annyira megnyerék, hogy pár év mulva, (1409) Kolozsvárt királyi várossá emelé ⁶⁾.

1406-ban Zsigmond másodszor nősült, Cillei Hermán leányát, Borbárát elvette.

1407-ben Boszniát kívánja fékezni, mely a menekültek

¹⁾ E Debrő notája után kapja Isipi Péter véghagyománya által Ruszkát a Kornis család, melyet az előtt Tobaydnak hittak. Fejér, X. IV. 205. Erd. nev. családai 159. l.

²⁾ Pray, Annal. II. 210. l. Fejér, X. IV. 292. 681.

³⁾ Árpádia III. 73. Fejér, Cod. X. IV. 372. 503. 576. 644.

⁴⁾ Engel, Geschichte II. 241–49. l. Fejér, X. IV. 367.

⁵⁾ Éder, Schesæushoz 214. l.

⁶⁾ Éder, Felmerhez 82–83. l.

fészke: Zebernik váránál Garázda Miklós, a gróf Telekiek Magyarhonba jött öse, és horogszegi Szilágyi László anyira kitüntették magokat, hogy Dobokában Balásfalvát és Fejérben Szentimrét nekik adományozza¹⁾.

1408-ban Dobor várát beveszi: a menekültek kezébe esnek, azokat lefejezteti. A sárkány rendet alapítja.

1409-ben a Dalmát városok is végre meghajolnak. Erdélyben alakul a Hunyadiház: Vojk és fia, Hunyadi János, Hunyadvárát kapja Zsigmondtól adományba²⁾. A székelek grófja Nádas Mihály³⁾.

1410-ben Jakab és Tamás vajdák helyett ismét Stibor kezd vajdászkodni⁴⁾. Alvajda Nádas László, ki István püspököt a kolozsmegyei Koród birtokába helyezi, mint a melyet Mérai Bálint leányaitól zálogosított⁵⁾.

1411-ben Zsigmond római császár lesz.

1412. Egy sereg fejdelem jön köszönteni Zsigmondot, lovagjáték, vadászat, kéjutazás közt mulatnak Budán és környékén... Pénztára kimerült, a szepességi városokat zálogba veti. Sergét a velenceiek megverik.

1413-ban Olaszhon egyházi s világi ügyei rendezésével foglalkozik.

1414-ben nápolyi László meghal, Zsigmond vetélytársaitól megszabadul. Kezdi a híres konstánczi egyházi gyűlést, mely annyi pénzébe került, hová Erdélyből is mentek, s Kolozsvár s más városok magokat követek által képviseltetik⁶⁾.

1415-ben Huss Jánost, a reformáció kezdőjét megégetteti. Pénzsükébe juttván, Brandenburgot Hohenzollern Frigyes grófnak eladja, s alapját veti a mai Poroszországnak. Ez alatt a török júliusban a magyarokat Boszniában tönkre teszi, s azt elfoglalja. Erdélyben a múlt év elején lelépett, tán meghalt Stibor helyébe, Csáki Miklós lép újra fel⁷⁾.

¹⁾ Fejér, Cod. dipl. X. IV. 609. 742.

²⁾ Fejér, Cod. dipl. X. VIII. 492.

³⁾ Fejér, Cod. dipl. X. IV. 795. X. VIII. 551.

⁴⁾ Fejér, X. V. 49. Egy fia van, az püspök. 500. 546. Arpádia III. 75.

⁵⁾ Fejér, Cod. dipl. X. V. 101. X. VIII. 536.

⁶⁾ Engel, Geschichte II. 281. I.

⁷⁾ Tán e volt Konstánczban. Engel, Gesch. II, 281. I.

1416-ban a Boszniában fogságra estek kiváltására Erdélyben adakozást rendelnek, melynek beszédésével István püspököt, Csáki Miklós vajdát, Nádasi Mihályt székelyispánt, a Szilágyban Jakcsi Jánost ¹⁾, a Hadad mellett romjaiban maig is látszó kusalyi vár urát bizák meg ²⁾... Zsigmond pedig Párisban van, hol márt. 10-kén száz úrhölgyet vendégel meg, s ebéd után mindeniknek egy briliántos gyűrűvel kedveskedik. A nyarat Londonban tölti. Az alatt a concilium Prágai Jeromost is megégetteti.

1418-ban a concilliumnak vége. Zsigmond a helyett, hogy haza jőne, utazáshoz fog... A velenceiek a parti városokat foglalgatják.

1419 elején, miután a concilium alatt párszor haza nézett, végre csakugyan haza jő; aug. 17-kén már Kassáról erősíti meg Szászkezd városi kiváltságát ³⁾... Nejét, Cillei Borbárát, erkölestelen életéért Nagyvárad mellé egy pusztára számúzi. A csehek Huss Jánosért fegyvert fognak.

Mig Zsigmondot, mint császárt, a külügyek ennyire elfoglalák, a török felkészült, s Magyarhon ellen megkezdé hadjáratai sorát, mely mondhatni egy századig tartott. A nyomulni akarónak Zsigmond elébe ment, s azt Nikápolynál oct. 4-kén 1419-ben megverte. Visszajött, kiment Csehországba, honnan márcziusban hazaérkezik... mire a husszita háboru kitör.

Zsigmondot tehát a pápa befolyása vallásos háborúba keveré, melynek feje Giskra, ki később annyi bajt hozott Magyarhonra... Az alatt a háboruzásra kész török a magyar korona védelme alatt állt Oláhországba nyomul. Losonczy István, szőrényi bán, Erdélyből szép sereggel 1420-ban, a verestoronyi szoroson át reá megy; de sergünk csatatéren maradt.

1420 öröknevezetes év Erdély gyászos történetében! kezdete a törökök Erdélybe ütésének... A törökök előzőnlék Oláhországot, s onnan Erdélynek fordultak... Hátszegvidék látá a legelső török turbánt határain. Csáki Miklós vajda

¹⁾ Fejér. Cod. dipl. X. III. 564. l.

²⁾ Fejér, Cod. dipl. X. V. 501. 573.

³⁾ Fejér, Cod. dipl. X. VI. 188.

elejökbe állt. A festői hegyekkel környezett, pár órai hosszú és széles völgyben Szent-Mihálynapja előtt csatát állnak. Csáki vesz, mire a törökök Hunyadmegyét s Szászváros környékét előntik, égetnek, pusztítanak, az embereket rabszjira fűzik; s azzal visszavonulnak ¹⁾. Kisszerű első jelenete egy hosszú véres tragoediának, mely Mohácsnál független állásunkat eltemette ²⁾.

A következő 1421. évben már a Barczaságra rontanak. Az itt elejökbe állt székelyeket, szászokat lesújtják: többek közt Brassót ápr. 3-kán beveszik, s a város tanácsosait magukkal elhurcolják. Zsigmond erre ott hagyja a cseh háborút, Csáki Miklós vajdának meghagyja, hogy Tordára gyűlést hívjon össze, s minden harmadik nemest, tizedik parasztot csatasikra állítsa. Maga is bejő. Jul. 4-kén Szászsebesen van ³⁾... Azonban az a szerencse érte, hogy Mohameddel öt évi fegyverszünetet kötött, s Oláhhont visszakapá.

Ez alatt a magyar fegyver hazája védelme helyett a hussziták ellen volt elfoglalva, hol többek közt iktári Bethlen Miklós és Péter magokat annyira kitüntették, hogy 1421-ben Zaránd és Békés megyében falvakat kapnak Zsigmondtól ⁴⁾; ki 1422-ben belátta, hogy a husszitákkal egy maga nem boldogul: szövetségesek szerzése után kezdett nézni.

Ez idő tájt jelennek meg a magyar évlapokban a cigányok, mennyiben 1423-ban Zsigmond László vajdájoknak azon kiváltságot adja, hogy minden szabad helyen letelepedhetnek s magok kormányozhatják magokat ⁵⁾. Minek következtében Erdélyt különösen előnték.

Az alatt Giskra és a hussziták mind nagyobb erőre kaptak. Mi különösen az erdélyi szászokat oda ingerlé, hogy a papság ellen kikeltek; mire Zsigmond jónak látta a szebeni praepostságot, mely a világi örömök miatt már az isteni

¹⁾ Éder, Felmerhez 64. l.

²⁾ Diódi Mihály (1420) Bolgárcsergedet Fejérmegyében, s most pusztá Tinódot a fejérv. káptalannak végrendeli. Fejér, X. VI. 291.

³⁾ Engel, Geschichte II. 302. l.

⁴⁾ Fejér, Codex dipl. X. VI. 397.

⁵⁾ Toppeltinus, Orig-et. Occ. Cap. VI. 55. l. Fejér, X. VI. 532.

tisztelettel sem gondolt, 1424-ben eltörteni, s javait Szebennek adományozni ¹⁾. A brudbánya a káptalannak, mint földes urának a fizetést szintén felmondta volt ²⁾.

A következő 1425. évben a hussziták már Ausztriába nyomultak, s Magyarhont fenyegették. Zsigmondnak csak annyi gondját látjuk Erdélyre, hogy a Bodzai szoros biztosítására, 1426-ban, a szoros torkában Bereczknek, hogy lakosokat édesgessen oda, Pelsőczy Péter székely ispán javallatára, városi kiváltságokat ad ³⁾.

Hogy Erdély határai gondját válláról letegye, ez évben (1426) azon gondolatra jő, hogy Poroszországból a német lovagrendet ismét Erdélybe hozza. Jul. 2-kán Lépes Loránd alvajdának ír, mert Csáki M. vajda ez évben meghalt ⁴⁾, hogy tervét a nemességgel, szászokkal és püspökséggel közölje, azt előlegesen hányják meg, addig is míg rövid időn személyesen bejöhet ⁵⁾.

November elején már Tordán van, hol hihetőleg a nemességgel tanácskozott, még dec. 6-kán innen Balázs püspöknek okmányt ír alá ⁶⁾.

Dec. 26-kán már Brassóban látjuk ⁷⁾; itt virrad az 1427-dik évre; márt. 13–20-kán még mind Brassóban van, hová Cillei Fridriket, sógorát, hitta volt, hogy az erdélyi vajdasággal bizza meg; azonban későn érkezett. Apr. 10-kén Földvállról ír a lovagrend mesterének. Ápr. 28-kán Sepszi-szentgyörgyön van, máj. 8-kán Földvállról Kézdivásárhelynek kiváltságokat ad ⁸⁾. Jun. 16. jul. 7-kén ismét Brassóban; jul. 8-kán

¹⁾ E javak, a tizedek mellett, álltak Rósz, Nagy- és Kis- Ekemező, Bolkács és Sidvéből. Teutsch. 157. l.

²⁾ Fejér, Cod. dipl. X. VI. 742.

³⁾ Benkő, Milkovia II. 117.

⁴⁾ Fejér, Cod. dipl. X. VI. 798.

⁵⁾ Okl. Kurz, Magazin. II. 98. l.

⁶⁾ Okl. Katona. XII. 472. l. Fejér, X. VI. 790.

⁷⁾ Okl. Milkovia II. 117. l.

⁸⁾ Okl. Fejérvári kápt. minthogy – szól az oklevél – minden székely székben egy királyi város van (nincs, nem is volt), K.-Vásárhelyt (akkor Torjavásárárt) is ilyenné akarja tenni. Éder 87. l.

Oláhországba indul, jul. 22-kén még ott van, s székely és szász csapat élén Dán vajdát székibe visszateszi ¹⁾; Gyurgyó várát építi, s magyar őrséggel hagyja ott. S így, mintegy nyolcz hónapi benmulatása után, melynek nagy részét az egykor a lovagrend által lakott Barczán tölté ²⁾, belátta, hogy a föld, mit e rendnek akart birtokába bocsátani, nem uratlan többé, mint hajdanában; s látva az akadályokat, terve kivitelével lassan felhagyott. Hozott ugyan be a Bánságba s Erdélybe lovakat, s azok egyikét (1428) az erdélyi pénz és sókamrák ispánja czimével ruházta fel; de megtelepitési tervét egészen annyiba hagyta ³⁾.

Erdélyben mulatása alatt, azon körülmény által indítva, hogy a főurak dandárai a föld népén élődtek, zsaroltak: (1427) Brassóból egy élelmezési árszabályt bocsátott közre, mely első a maga nemében, s mint azon kor egyik jellemző adatát, jónak láttuk terjedelmesebb kivonatban közleni, mint következik.

1) A táborozó akár ki legyen, ha kenyeret, bort, abrakot, szénát, húst, sajtot, halat, lencsét, borsót, ludat, csirkét, malacgot, bárányt s más effélét ki nem fizet, vagy nem igaz módon elveszen, vagy ezekben kárt okoz, s megszólittatván eleget nem tesz: vádaltassék be az országbirái előtt a törvényszéken, és a dolog megbizonyosodván, a bevádoltat elégtételre szorítsák.

2) A ki lovat, ökröt, disznót, szalonnát rabolt, vagy házat, pinczét, szekrényt tört fel, vagy több eféle nagyobb kárt tett, s ezért maga, vagy ura, törvényszék elé idéztetett: ha meg nem jelent, a vétkes büntetésül négyszer annyit fizessen mint a tett kár.

3) A ki nagyobb gonoszságokat követett el, embert ölt,

¹⁾ Okl. Katona, XII. 537. l.

²⁾ Márt. 17-kén még Brassóban (Okl. Fejér, X. vol. VI. 833. l.). Ápr. 6-kán Oláhországban (Fejér, ugyanott 876–78). Ápr. 10–20-kán Földvártt (Fejér, ugyanott 852). Ápr. 25-kén Sepsi-Szentgyörgyön (Fejér, 897). Máj. végén Magyarországon (Fejér, X. VI. 872). Jul. elején Rosnyón és Brassóban (Fejér, X. VI. 853. 892. 863).

³⁾ L. Kurz, Magazin II. 96–108. l.

asszonyt, szüzet rabolt, templomot, nemesházat tört fel és fosztott ki: idéztessék törvényszék elé; ha nem megyen, vagy elszökik, ura váltsa meg fejét, s a kárt térítse meg.

4) Az elébbi esetekben a bünöst urának lakásából és urának szolgálai által idéztessék.

5) Ha valamely zászlós úr seregével van, és neki panasznak katonája ellen, s még sem eszközöl elégtételt: a panaszkodók rajta kereshetik károkat.

6) Nyáron és egyébkor mezőn legyenek, télen szállás, tüzifa és szénával láttassanak el; ha valamely helyen nem volna elég fű, a réten és kaszálón étessenek, míg a fűvet le nem kaszálják; ha lekaszálták, erőszakkal s ingyen ne vitessenek belőle.

7) Egy köből zabot, árpát, rozsot szükterméskor 31 dénárral fizessenek, termékeny esztendőben huszonöttel. A szénáért egy lóra, egy nap s egy éjszaka, 1 dénárt adjanak, de alája ne vessenek szénát. Egy részlet kenyér két személynek egy ebédre 1 dénár, egy lúd 5 dénár, nagy csirke 3, kisebb 2 dénár, hal, bab, borsó, sajt, stb. illendő áron, a körülményekhez képest. A ki ökröt, disznót, szalonnát akar venni, a vásár alku szerint történjék.

8) Az idegen só adása vevése meg lévén tiltva minden oly helyen, hol elég hazai só találtatik, ha ki tehát ellenkezőt cselekedne, az áros először minden sóját, másodsor marháját szekeresétől veszesse, ha harmadszor vagy többször is rajta érik, őt magát fogják s büntessék meg, a szerint, a mint a sótisztétel egyezhet.

9) A királyi só szárazon, vizen vámmentes, különös felhatalmazás nélkül senki ne merjen attól vámat venni; ugy azon sótól sem, mely a táborok részére szállittatik. Ha pedig kereskedők kezére jut, világos, hogy azok vámat tartóznak fizetni. A ki akár ettől, akár attól vámat veszen, és a királyi kamarás jelenti, tartozik a vám ura a mondott vámost kezére adni.¹⁾

Igy fegyelmezett táborral nyomult vala be Zsigmond Er-

¹⁾ Gr. Kemény, Kovácsóczi, Árpádia III. 34.

délyből Oláhországba. Ugy látszik tisztában volt már, hogy Erdély mint határszél a török miatt ez idő után hosszas és súlyos táborozásoknak lesz színtere. További itteni intézkedéseit a szerb ügyek szakíták meg, hol a volt fejdelem meghalt, s hogy új fejedelmét Brankovics Györgyét megnyerje, mintegy menhelyül a bukás esetére, néhány magyarhoni vár adományozásával kötötte le. A következő 1428 évben a török Szerbiában foglalja el Zsigmond fegyverét; 1429-ben ismét a csehekkel vesződik, s közben csúzt kap, mi dolgai folyamát ezután gyakran zavarja; 1430-ban a hussziták, kiket, mint öreg történéseink magokat kifejezni szoktak, Zsigmond a hátán hozott szegény hazánkra, már Magyarhon határán állnak: egyetlen csatában 6000 magyart ejtenek el. A lengyelek szintén fenyegető állást foglaltak. Alvincz és Borberek városokat, melyek mint Pest és Buda fekszenek a Maros két partján, Zsigmond szabad városokká emeli, s szász városi kiváltságokkal látja el ¹⁾; 1431-ben a Velenceikkel harcol. Mindezt a pápa kedvéért, a magyar érdekek ellen: s a lett jutalma, hogy a pápa Zsigmond római császárrá leendő koronáztatását most teljesen meg akará tagadni.

Míg Zsigmond ön érdekéért így fecserli a nemzet idejét és erejét, a török dolgához lát; s a hozzá hajlott Wlád Drákula oláhoni vajda vezérletében, 1432-ben, Erdélybe üt. A kies Barcaságot, a Székelyföldet, Kőhalom táját összefutják, kirabolják, s embert barmot összefűzve mennek ki a hazából ²⁾. Nem segíthettek Erdélyen, mert a török Szerbia, a csehek Pozson körül sujtolák a magyar fegyvert; míg Velence és Lengyelország felől is meg valánk támadva.

Zsigmond belátta végre, hogy az általa kegyekkel halmozott zászlós urak nem mentik őt meg: az elhanyagolt megyei nemességet is bevoná a külföldeni harcolás terhébe: a nemességet a királyi dandárok közé rendelé; az egyes dandárokat is szervezé, s e rendeletéből többek közt látjuk, hogy az

¹⁾ Kemény, Notit. Capit. Alb. I. 167.

²⁾ Éder, Felmerhez 65. Teutsch, Geschicht. 144.

erdélyi püspök egy, az erdélyi vajda két, a székelyek ispánja szintén két dandárt tartozott kiállítani ¹⁾).

Mig Zsigmond az 1433 év nagy részét Rómában tölti, s csakugyan megkoronázzák: a hussziták a Szepességet feldúlják. 1434 elején a baseli conciliumra megy: az alatt a török Oláh-hon határain fenyegetve áll; a fogarasvidéki új oláh telep velők tart, miért kusalyi Jaksi Mihály ²⁾, székely ispán, a brassaiaknak azt írja, hogy a fogarasi oláhokat, ha gyanusak fogják és sujsák, addig is mig maga segítségökre érkezhetik ³⁾).

A török felől fenyegető vész szerencsénkre egyidőre elvonult. Zsigmond ősszel mint koronázott császár haza jött; s a következő 1435 évet arra használá, hogy Magyarhon közigazgatását, a korunkig divatozott megyerendszer értelmében rendezgeti, s a haderő szervezetét pár év előtti rendelete alapján, hongyülésileg magáévá téteti a nemzettel. Miként a fösvényről, ha adakozni kezd, halálát szoktuk jósolni, ugy az anjouk férfi és leányágát az alkotmány terére lépni óhajtás, mindig gyengülésök perczében lepte meg: Zsigmond nem csak hongyülést tartott, de miután már öreg volt fiatalkori szenvedéyleit folytatni, még szenteskedő is lett: septemberben mintegy búcsura, Nagyváradra jött a Szent-László sírjához; s mig itt áhíthatoskodik, hozzá érkezik Marchia Jakab bosniai minorita főnök, elhíveti vele, hogy Magyarország s különösön Erdély tele van husszitákkal, eretnekekkel; s odavitte a dolgot, hogy 1436 elején meghatározzák, miszerint a tizedet pénzben fizessék be, miből az eretnekek kiirtására dandárok állittassanak. Diplomatai csel, mely mig egyfelől a Pozson és Sopron tájáról Moldvába üzött husszita magyarok ellen intéztetett ⁴⁾, másfelől a Bulgáriából s Oláhonból felkelt, s a török és hadakozás elől Erdélybe özönlő oláhok görög vallása ellen volt tervezve.

Mig ezen csapás intéztetik, Erdélyben még azon sérelem

¹⁾ Engel, Geschichte. II. 342.

²⁾ Fejér, Cod. dipl. X. V. 137. 1435-hez I. Fejér, XI. 459.

³⁾ Okl. Tud. Gyűjt. 1830. III. 103. V. ö. Fejér, XI. 503.

⁴⁾ Jászay, Magy. Napjai Mohács után. I. 488.

is felmerül, hogy a püspök a nemeseket is tizedre kezdi újra szorítani; mire Zsigmond sept. 2-ről, a panaszosoknak büntetéssel fenyegető választ ad. Prágából adta, hová annyi küzdelem után csak is ez évben, s most is inkább csel, mint szerződés alapján juthatott, mint cseh fővárosba.

Cseh király is volt tehát, de már testben lélekben el vala gyengülve, s a csehekhez csak annyira bizott, hogy megbetegedvén, orvost magának a Szepességről vitetett; miért a szerencsés és sebes orvos vivő Kemény Lőrinczet e tetteért faluval ajándékozta meg ¹⁾).

Marchia Jakab minorita ezalatt az eretnek irtó dandárokat szervezé, s 1436 őszén Erdélybe jő, hogy munkához fogjon. Az erdélyi püspök addig is, mig működésében személyesen támogathatná, melléje adja Kemény Detrét, küküllői esperestet, s udvari káplánt ²⁾); Erdélyen át, a magyar koronát uraló Moldovába mennek, mint az eretnekség állítólagos fészkébe ³⁾). De alig kezdenek működni, mikor veszik a püspök, Lépes György levelét, melyben visszatérésüket sürgeti, mivel Moldva szintén térítőkkal önté el Erdélyt, s a nép irántok méjj rokonszenvet tanusit ⁴⁾).

Mig ezek Erdélyben történnek, s 1437 első felében Prágában a király betegeskedése alkalmából a magyar korona fellett alkudozások folynak: Amuráth szultán Szerbiába tör, egy más csapata pedig a verestoronyi szoroson Erdélybe. Azonban a határon álló magyarok mellé csehek érkeznek, s Hunyadi János, kit mint vezért ezennel először s a legmélyebb hazafi tisztelettel említünk, juliusban a törököt megveré ⁵⁾). Mire a szebenig nyomult török csapat is, Trautenberg Antal szebeni királybíró ellent állására, visszahúzódott.

Mig Hunyadi első ismert török diadalát üli, a Jakab pá-

¹⁾ Okl. Tud. Gyűjt. 1830. IV. 21. 1. Az oklevél Szentdemetert ir, vajjon nem Detrehem, mit a Mezőségen a Kemény család máig is bir.

²⁾ Okl. Tud. Gyűjt. 1830. IV. 25–26.

³⁾ Székely Istv. Krónikája. 222. 1.

⁴⁾ Okl. Szeredai, Series Episcop. 152. 1. A Lépesek Magyarhonból származnak, előnevök városkeszi, Györgyék apja Talmácsi leányt vesz, Alamor is Bolgárszékest birta. Fejér. XI. 477.

⁵⁾ Engel, Geschichte. II. 363.

ter által felzaklatott, s a térítés ürügye alatt vérpadra hurczolt erdélyi, különösen oláh nép között, szomorító tragoedia idéztetett elő. A nagy papság által nyomott nép bilincseit mind tűrhetlenebbnek kezdé érezni. A hussziták által megingatott hierarchia, s a papi befolyás alá esett kormányzat ellen, Erdélyben is szót emelt a népvélemény. A két évtől pénzre változtatott tizedet a nép vontatva fizeté, részint megtagadta. Most látva a király kemény parancsát ¹⁾, igen a hatóságok szigorú fellépését, s igazságtalannak érezve különösen, hogy az elmaradt tizedeket más pénzben kívánják, mint mivel a nép birt, s melylyel fizetniök kellett s lehetett volna, fellázadt; a tizeddel újra meg terhelt nemesség egy része szintén melléjük csatlakozik; a hónapi idő alatt, melyet gondolkodásra engedtek, fegyverre kél, s a végrehajtók ellen homokra száll ²⁾. Porszemnyi kezdete egy nagyszerű néplázadásnak. Ha az erdélyi püspökség a magyarországiakhoz képest lett volna dotálva hol a papság az ország egy részét bír: nagy önzésnek mondhatnák némelyek, hogy éppen a tized felett vettetett a hon nyugalma kockára, melyet Mózes a jószágtalan leviták, Szent-István az akkor szintoly szegény magyar papságnak alapított. Elég, hogy a szikra lángot vetett. A fellázadt nép és nemesség csoportozni kezd, tábort üt, s hogy magát élelmezhesse, erőszakos útakhoz folyamodik. Csakhamar egy nemes emberben, budai Nagy Antalban vezért kap ³⁾, ki mellé nem soká vajdaházi Nagy Pál, Kardos János, s bizonyos Márton nevű ember is szárny-vezérségre emelkedik. A zendülés csakhamar felhányja a sérelmek halmazát, s a főpapok s kormánnyal tartó nagy birtokosok ellen kezd fordulni, kik többek közt a népet azzal ingerelték vala magok ellen, hogy a Zsigmond által törvénybe ígatott szabad költözködést folyvást kívánták gátolni ⁴⁾. A lázzadók Alparétre, Dézs mellett, egy

¹⁾ Éder Felmerhez. 149.

²⁾ L. Gr. Kemény, oklevelekkel okadatolt értekezését. Kurz, Magazin II. 3. füzet.

³⁾ Engel, Geschichte II. 363.

⁴⁾ Zsigm. kir. II. Decr. 6. art. L. a népen elkövetett egyházi és világi hatalmaskodásra, Battyáni, Leges Eccl, III. 171.

faluba gyűltek össze; s ott egy Bábolna nevű helyiségben sánczba vették magokat, mely sáncz máig is látszik. Csáki László, erdélyi vajda, Lépes Lóránd, alvajda, ifj. Tamási János és kusalyi Jaksi Mihály székely ispánok, a felkeltett nemességgel, székelységgel ellenök jönnek, s felszólitják, hogy oszoljanak haza. Ezek erre követeket küldenek, alkudozásra szólítják fel a vajdát, ki méltóságán alólinak tartván ily néppel alkudozni, őket kivégezteti. Nem gondolt arra, hogy rendesen az első csepp polgárvér vérpatakokat szokott árasztani. A vajda erre trombitát fuvat, nem vetvén számot a szűk s akkor még erdőfedett völgyvel, mely azokat fedé s a lovasságból álló nemesi tábornak működést nem engedett: megtámadja őket, de nem remélt ellentállásra talál, s az ügy döntetlen maradt ¹⁾. E csata után vajda és tábora engedékenyebb lett, most kihallgaták őket, kik sérelmeiket a felhalmozódott tized, akadályozott költözködés, s főleg a pünkösdi óta rajtok sulyosuló egyházi átok, más szókkal a templomtöli elzárás, meghaltjaik nem temetése, házasulandóik nem esketése, s a szülőtteik nem keresztelésében központosíták ²⁾. Ez alapon, köztök jul. 6-kán csakugyan békeszerződés jön létre, melynél fogva a püspök a tized fizetésére megelégedett a folyó pénz-nemmel; a földesurak a kilenczedről végkép lemondának, a szabad költözködésbe beleegyeztek, s kimondák, hogy halál esetről a népet végrendelet tevésben nem akadályozzák, s a magtalan elhalt jobbágy vagyonából csak egy három éves marhára számítanak; fenhagyatott továbbá, hogy a nép a királyhoz folyamodhassék, ki ha a jobbágyok ős törvényeit ki nem adná, az illetők 10 pénz s egy napi robot alá veték magokat; fentartá végtére magának a nép, hogy itt minden évben összegyűlhessen, s sérelmei orvoslását eszközölhesse ³⁾. Hogy ez egyezmény csak ideiglenes fegyverszünetre vezetett, igen természetes. A nyár tétlenségben mult el, mely hanyagság magát keményen megboszulta. Mert ez idő

¹⁾ Thuróczi P. IV. Cap. 22. Bonfin. Dec. III. Libr. III.

²⁾ Az okl. és egyezkedők neveit l. Kurz, Magazin. II. 359. l.

³⁾ Teleki, Hunyadiak kora. I. 77.

alatt Nagy Antal oda nőtt a nép szemében, hogy mint czimzett fővezér kezdte szerepelni. Tán Magyarhonból vártak segítyt, pedig az ide felejtett Erdélynek önerején kelle a gordiusi csomot megoldani. A három erdélyi jogos nemzet, magyar, székely és szász, mely eddig inkább csak külön-külön tartá nemzeti gyűléseit, onnan nem messze, Kápolnán össze-jő, s sept. 14-kén Lépes Lóránd alvajda elnöklete alatt uniora lép; vagy is egymás közös oltalmára szerződést kötnek, a következő pontokban:

1) Hűségsküt tesznek le Zsigmondnak, mint a három nemzet közös királyának.

2) Kölcsönös esküt minden ezután felmerülendő baj, s különösön a mostani esetre; azon kikötéssel azonban, hogy fegyverököt a király ellen soha nem fordítják; s ha valamely nemzet terhelhetnék, azért a más kettő kérvényével közbelép.

3) Mindenik nemzet egymás hadsergének élelmezést ígér, piacziárban, a mellett nyárban táborhelyet, télben beszállásolást.

4) A táborok fegyelmezése a hadparancsnoknál lesz, egyetértve a helybeli hatósággal; s népok kártételéért jót állanak.

5) Mindenik fél a felszólittatás vételétől számítva harmadnap útra kél, s mindennap három mérföldet halad, az ez ellen vétő főhivatalnok halálbüntetése alatt ¹⁾.

Nevezetes okmány Erdély történetében. Erdély három nemzete, mely eddig három nemzeti főnök alatt, mondhatni, három kis tartományt kívánt képezni, lemondta egymás ellenében gyakorolt idegenkedése s függetlenségre törekvéséről, s országot kezd alkotni; – mi fájdalom, idővel a Magyarhontóli elszakadás talpkövévé nötte ki magát ²⁾.

A nemzetek ezen egyesülésökbe bizva, a lefegyverzést újra elpróbálták; s hogy célhoz nem jutottak, újra fegyverre

¹⁾ Fejér, Cod. dipl. X II. 912. Katona, Hist. Crit. XII. 793. Kurz, Magazin II. 362. Az alvajda a püspök testvére. Fejér, XI. 483.

²⁾ Benkő, Comitia 46. Azon idő előtt erdélyi részek neve alatt említettett. Szerencsétlenségünkre Zsigmond országnak kezdé nevezni. Szeredai, Series Episc, 129. l.

bizták az ügyet; sept. vége felé újra megharcoltak, s most is a nélkül, hogy valamelyik győzött volna ¹⁾). Látva a nemesség, hogy a tűz lángja már Máramarosba is harapódzik mint az erdélyi püspök alatti megyére ²⁾, ismét egyezkedéshez folyamodtak, mely Apátiban oct 6-kán iratott alá egyfelől Zsúki János s másfelől Nagy Pál s társai által. Most abban egyeztek meg, hogy terjeszszék az ügyet követek által a király elébe; addigis körülbelől a fennemlitett szolgálatok lőnek megalapítva ³⁾. Kitűzetett egyszersmind, hogy mindenik fél követei novemb. 1-ére Budán legyenek... Felmentek-e vagy sem a követek Budára, arra felelni nem birunk. Ha felmentek is, Budán királyt nem találtak, mert folyvást Prágában betegeskedett, s dec. 9-kén éppen születése napján, a mint hazafelé hozatná magát – meghalt, mintegy 70 éves korában.

Zsigmond tehát az erdélyi néplázzadás ügyét döntetlen hagyta. Ha szintén Budát megjárták is, a fegyveres békét a harcz ismét megszakítá. A lázzadás mind nagyobb terjedelmet vett, s csaknem az egész honra kiterjedett. A vajda tehát újra fegyverhez látott, Enyed, hová a lázzadók vették vala magokat, dec. 15-kén ostrom alá jött, s sok kárt és pusztulást szenvedett ⁴⁾.

8. §.

Albert király.
(1438–1439).

Zsigmond király után a veje, Albert, Ausztria hercege lépett trónra, de ugy hogy nejével, Erzsébet királynéval közösön uralkodjék. Koronáztatása 1438 jan. 1-én folyt le. Első az ausztriai házból, ki magyar koronát tett fejére.

A Zsigmond alatt kezdődött néplázzadás Erdélyben to-

¹⁾ Okl. Kurz, Magazin. II. 365.

²⁾ Benkő, Milkovia. II. 425.

³⁾ Az egyezkedők neveit l. Okl. I. Kurz, Magazin. II. 367.

⁴⁾ Éder Felmerhez 74.

vább folyt, árja csaknem egész Erdélyt elboritással fenyegeté: hogy Doboka, Kolozs, Torda, Fejér-megyékben dúlt, azt világosan tudjuk; hogy Enyedet elfoglalták említettük; s most már a kőfallal kerített Kolozsvárban látjuk őket, hol ostrom alatt állnak. Mi nagy lehetett erejük mutatja az, hogy az ostromló tábor főnökei, Bethlen Miklós s más aláírások mellett, (1438) jan. 9-ről a szászokhoz felszólítást intéznek, hogy a múlt évben kötött unió s szövetség értelmében ide sergeket küldjenek ¹⁾. Mielőtt azonban megérkeztek volna, Magyarhonból segély érkezik, kemény ostromhoz fognak, s nem tarthatván magokat tovább a lázadók, kirontanak, a havasok felé át akarnak vágni, de Kolozsmonostornál a vajdai tábor körül veszi, szétveri, Nagy Antal a népkirály elesik, tábora nagy része fogságra jut. Mi által a lázadás meg vala semmisítve.

A győztesek Tordára jőnek, tartományi gyűlést tartanak, a lázadókra ítéletet mondanak, melynek következtében kilencz főnök karóban leli halálát. S miután a három nemzet febr. 2-kán unioját ismét megújítja, haza oszlott ²⁾.

Szomorú esemény, mely magát századok mulva boszulta meg. A kis nemesek részvétele világos tanúsága, hogy voltak már akkor, kik a nép érdekében reformokat láttak szükségesnek. A hatalmasok ellenben s különösen az idegenekből álló főpapok az életre való magyar parasztot a más népekkel egy szempontból bírálva, reformokról hallani nem akartak. Innen e roppant horderejű leczkének is alig volt valami más eredménye, mint hogy az eddig divergált három erdélyi nemzet confederatio-ról kezdett gondolkozni. Mert éppen az, ki legfőbb előidézője volt, az erdélyi püspök, jobbágyai költözhetését még a hongyülés határozata daczára sem akarta életbe léptetni; ugy hogy ezt csak is a ritka jóságú Albert király Losonczy Dezső Erdély új vajdájához intézett rendelete eszközölhető ki ³⁾. A földesurak pedig, hogy hasonló esetben menhelyet találjanak, falvaikban kastélyokat, várakat kezdének

¹⁾ Okl. Éder, Felmerhez. 74.

²⁾ Árpádia. III. 38. Éder, Felmerhez. 73.

³⁾ Éder, Felmerhez. 75. Desőékhez, I. Fejér, Cod. XI. 459.

építtetni: ezek egyike volt a már elpusztult bethleni vár, melynek építhetésére Bethlen Gergely ez évben vett engedélyt¹⁾

Mig ezek Erdélyben folynak, a magyar királyság fényköre, s e fénykör alatt a még ifju ausztriai ház hatalma, a ritka becsületes Albert alatt lendületet nyer. Ipja, Zsigmond királyunk, a német császárságot is birván, következtében Albertet is megválaszták. A nemzet, mely Zsigmond hazánkon kívüli gyakori császárkodásának annyi bűját vallá, abba hogy Albert elfogadja, csak nagy nehezen egyezett belé. Ellentállása ugyis késő lett volna. Albert első lón e házból a magyar trónon egyszersmind ő az, ki a császári méltóságot családjában megörökíté.

Miért a nemzet annyit panaszott, hogy a császárság királyait elfoglalja, s a hon védetlen áll, csakhamar újra előállt. II. Amuráth szultán, ismét terjeszkedni akarván, Magyarországnak nyomult. Midőn a vizek áradásai miatt Magyarhonba nem nyomulhat, serge egy részét Mezeth bég alatt juniusban Erdélybe inditá²⁾. A Vaskapun jött be, s csakhamar falvak lángjai s menekvők jajveszéklései hirdetéek megérkeztét. Lonsonzi Dezső vajdánk felültette volt ugyan már előre a nemességet, de a néplázzadás által kifárasztott s Alberttel elégetlen rész felülni vonakodott³⁾. A mellett azon balsors is sujta, hogy mig a vajda a Barczaságon várta a törököt, s azt hitte hogy Magyarhon felől fedezve van: a Vaskapunál majd mi sergünk sincs, s erről majdnem minden ellentállás nélkül pusztithatott előre. Így ért Szászsebes alá, hol a nép ujonnan épült várába bizva, a török ostromát bévárá. Végre is alkudozás jött közbe, s a törökkel jött Vlád Drákula, oláhhoni vajda azon biztatására, mikép a török csak a pórnépet fogná törökrabságra vinni, de a polgárok csak is Oláhhonba szállíttatnak: a város feladásra határozá magát. A város török

1) Okl. Kurz, Magazin. II. 373. A várról, Erdély Régiségei. 142.

2) Katona, XII. 918. I. Schwandtner. III. 376. I.

3) Báthori Szaniszló fiaitól a vajda Fejérdet a fel nem ülésért elkoboztatá; de Erzsébet királyné visszaadatá. Okl. Fejér, Cod. dipl. XI. I.139. I.

kézbe jön; de egy pár testvér nemes, kik azon éjen húzták vala be magokat a városba, kevesed magokkal, családjuk körében egy vár toronyba vonultak s védelmet kísértének; azonban a kő és nyilzápor a tornyot csakhamar kifedte, s mire így sem adnák meg magokat, a törökök a tornyot körül gyújták, s Szászsebes teljesen meghódolt, s pusztítás martalékává lön; népét úgy elseprék, hogy a szomszéd falvakból kelle megnepesíteni ¹⁾; s hogy az elhurczoltakra minő szomorú sors várt, egy tanuló, kit a toronyból félsülve vontak ki s vittek el, írva hagyá ²⁾. A török Szászsebestől Szébennek tartott, s azt mint oly erősséget, melynél hatalmasabb az időben egész Drinápolytól idáig útjában nem állt, nyolcz napig ostromolta, de hasztalan, miért a pápa Szebent a kereszténység élóbástyjának nevezé ³⁾. Negyvenöt nap szenvedett így szegény hazánk déli része; Medgyes, Segesvár pusztá, Brassó külvárossa hamuvá lett. A felgyült erdélyi tábor nem volt elégséges velök csatát kísérteni, s mikor dulásokban kifáradtak, 70,000 foglyot hurczoltak ki a Töröcsvári szoroson a letarolt hazából.

A szerencsében elbizakodott II. Amuráth szultán 1439-ben is célpontúl tűzé Magyarhont. Jobb időt aligis választhatott volna, mert Európának legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a magyarokat segítse. Albert király, bár császár, mit sem tehet; mert míg ő egyfelől Csehország ellentállásával van elfoglalva, másfelől a reformokat, s a keleti és nyugoti vallás összeolvasztását sürgető papi és világi nagyok Baselbe gyűlnek, egy második pápát teremtenek, s a szakadást még tovább viszik. Izgalom mindenütt, a fejedelmek egyenetlenek s a feloszlásnak indult görög császárságra, s megtámadott magyar birodalomra, s az ezek közös kérlelhetetlen ellenségére, a törökre, komolyon senki sem gondolt.

Benn a hazában sem állanak máskép a kedélyek. A ma-

1) Teutsch, Geschichte Siebenb. I. 162–65. l.

2) E tanuló, az itteni tanodából, mint 16 éves jutott rabságra, s 20 évig nyomorgott ottan. L. Kolozsv. Közlöny 1857 febr. 15. sz. Hunyadiak kora. I. 108.

3) Katona, XIII. 452. Éder Felmerhez 103.

gyarok egyrésze a baj okát a királyban kereste, ki folyvást kün mulat, s csak rendeletek által kormányoz; más része a baseli concilium izgató irományaitól hevitve, vallásos ábrándnak ad helyet a hon ügye felett. Hogy a magára hagyott Erdély sorsa felett intézkedjenek, egyik vajdánk, lévai Cseh Péter (1439) kora tavaszára Marosvásárhelyre gyűlést hirdet, a kötött unio értelmében meghijja a szászokat is, megtartományi gyűlésektől vagyis az itt kivettetni szokott róvatalktól vonakodó székelyeket is, meghagyván Zoltán Lőrincz székely ispánnak, hogy főkapitányokat s királybirákat hozzon magával ¹⁾. Hogy mit végeztek, nem tudjuk megmondani. Végre az ország sürgetésére a király is az országba jő, s a dolgok élére áll. A különben is szelid király ²⁾, hogy a magyarokat megnyerje, országgyűlést tart, hol néhány alkotmányos irányu törvény keletkezik, többek közt meghatározzák, hogy a nádort ezentúl ne a király nevezze, hanem a nemzet válassza, meg azt, hogy idegen a hazában hivatalt, jószágot ne kaphasson; világos jelei a kedélyek izgatottságának, bizonyosságai annak, hogy a politikai és vallásos reformokra törő ellenzék szabad kezet kapott, mert nem lehet egyébnek nézni, mint a király iránti bizalmatlanság szózatolásának. Szomorító jelenség éppen akkor, midőn a török már határainkon áll s Szendrő, a hatalmas végvár utolsó perceit lélekzi a magyar kezében; s még szomorítóbb, ha igaz, hogy a csatamezőre szállt Albert királyt némelyek a török kezébe akarák játszani. És ez Erdélyben sem leheté máskép, s tán annyival rosszabbúl a kormányra nézve, mikép nem volt elég, hogy a kereskedők a baseli izgató nyomtatványokkal előnték Erdélyt, sőt voltak papok, papnövendékek, kik a hussziták által fegyverrel támogatott eretnek - eszméket nyíltan prédikálták, annyira, hogy Erzsébet királyné sept. 8-ról Losonczi Dezső vajdánknak rendelkezik, hogy az ilyeket fogassa s zárassa rendre ³⁾.

Kegy, szigor, minden késő volt már Albert király kor-

¹⁾ Provincial-Blätter I. 128. Árpádia III. 39. Benkő, Comitia 28. I.

²⁾ Jellemzését I. Hunyadiak kora I. 153.

³⁾ Okl. Kurz, Magazin I. 133.

mánya támogatására, mert az ősz béállván, II. Amurát Szendrő bevételével visszahuzta sergeit; Albert király is elhagyá a táborot; Bécsbe sietett volna, de mint Neszmélyen halad, egy ebédnél dinnyét eszik, s méreg gyanujával halt el, oct. 28-án.

9. §.

I. Ulászló király (1440–1444).

Albert király halála belviszályba sodorta annyifelől megtámadott hazánkat. Zsigmond zsarnoksága s Albert lágymelegése által népszerűtlenné lett német uralkodóktól óvakodás pártokra szakasztá a hazát. Végre is abban egyeztek meg, hogy Erzsébet, az özvegyen maradt királyné menjen férjhez Ulászló lengyel királyhoz, s az jöjjön a magyar trónra.

Bár a 16 éves király s 30 éves özvegy közti házasság kissé rosszul hangzott, Ulászló s a lengyelek beleegyeztek. Azonban Erzsébetnek Alberttől fia születik, s férjhez menti ígéretét visszavonja; s 1440 máj. 15-én a négy hónapos árván született Lászlót megkoronáztatá. Kiütött tehát a viszály, mert az ellenpárt sem hagyatá magát cserben, Ulászlót behozá, s őt jul. 17-én a Szent-István sirjából kivett temetkezési koronával megkoronázá. Mire az özvegy királyné kis fiával, s a valódi koronával Bécsnek indult.

Újra nyílt pártokra szakadt a nemzet. Erzsébet és fia mellett inkább az olygarchák állnak, mint Szécsi Dénes, bi-bornok-érsek, Gara László nádor, gr. Cillei, a királyné rokona; Ulászló lengyel király részén inkább a kisebbek vannak, élükön Hunyadi János, ki már ekkor szörényi bán ¹⁾, mellé nyilatkozott a macsóí bán Ujlaki Miklós ²⁾, s a két ren-

¹⁾ Lásd Hunyadira, Erdély nev. családai 121. gr. Teleki Hunyadiak kora I. 26–62. l.

²⁾ Hogy Hunyadi és Ujlaki már ekkor erdélyi vajdák, sokan állítják (Thuróczi IV. Cap. 30. Pray Annal II. 339. 44.); mások előbb mások hátrább léptetik fel (l. Hunyadiak kora I. 247).

dületlen hazafi, kik egymás iránti gyűlöletüket a hazáért annyiszor háttérbe nyomák, csak hamar kemény pártot alkottak. Mert Erzsébet királyné azon gyengeségét, hogy fiát III. Frigyes rom. császárnak adá gyámságába, s vele a koronát zálagba vetette, megbocsátani, nem bírák.

Örvény fölött kerengett tehát ismét a nemzet, s a menekvés módja felett sehogy sem tudtak megegyezni. Erdély maga is két felé húzott: a szászság a német eredetű gyermek király mellé szitott, míg ellenben a többi rész, s velek Kolozsvár a lengyel Ulászló, vagyis Hunyadi pártjára nyilatkozott. Következtében az Erzsébet királyné Erdélyhez küldött levele viszhang nélkül hangzott el ¹⁾.

Végre is fegyverre került az ügy. Erzsébet és Ulászló pártja csakhamar Szegszárdnál egymással szemben áll: amazt Gara László nádor, ezt Hunyadi és Ujlaki vezérli. Hunyadiék győztek, mire Ulászló a két győztes vezért erdélyi vajdákka nevezi ²⁾.

Egy férfi lép fel Erdély s illetőleg a nemzet története szinpadára, ki egyszerre mint üstökös homályba borítá kortársait; egy férfi szerepe kezdődik, kinek atyja ismeretlen egyéniség, fia pedig király lesz, ki egyébaránt már ekkor gazdag úr, szőrényi bán, Hunyadvár ura, s Szilágyi Erzsébetnek, a magyar főcsaládok egyik legnemesb hölgyének férje; kinek bátor lelke, hadvezéri lángesze, belátó politikája most a kellő mezőt megtalálta. Tán felesleges is mondanunk, hogy e férfi Hunyadi János.

Szüksége is volt a nemzetnek egy nagy emberre, mert míg nyugotfelől a császár meghódítással, addig keletfelől a török eltiprással fenyegette hazánkat; S Erdély különösön azon ponton állt, hogy kiszakittassék a magyar korona gyöngyei közül. II. Amuráth szultán, a legveszélyesebb ellenség nem is

¹⁾ Okl. Katona, XIII. 128. l.

²⁾ Gr. Telekit követjük e felléptetésben. Hunyadiak k. I. 247. Alvajda (1440) Vizaknai Miklós. Fejér, Cod. dipl. XI. I. 495.

váratát magát soká, mert 1442-ben ¹⁾, a négy év előtt Erdélyben oly szerencsés Mezech béget a Vaskapun újra Erdélyre indítja ²⁾. Váratlanul jött, a törökök szokása ellen még tavasz előtt, márczius elején; s a védtelen hazát égetve rabolva vilám gyorsan öntötte el. Hunyadi, hallván a szerencsétlen esetet, csekély kéznél lévő sergével benn terem, Fejérvárig hatol, s ott a zsákmányrakodott s megtérni akaró török tábornak Szent-Imrénél elébe állt.

Fejérvár és Tövis között, a Maros jobb partján jókora térség, melyet a Gáldról lejöő patak hasít át: itt e tér déli hegyfokán vehetett Hunyadi állást, az akkor a hegyek lábán kanyargó úton nyomuló törökség ellenében. Márcz. 18-án kemény csata fejlik ki, folyama alatt a török lovasság futást tetet; a tűzbe jött s diadalában elbizakodott magyar tábor utána ered, s csak későre vette észre, hogy a török tábortól törbe ejtetett. Keserű élethalál harczi fejlik ki, melynek az a szomorú vége lett, hogy a rögtönzött, túllelkes tábor nagy része a tér posványaiban találta sirját; a már hanyatló korú Lépes György püspök ³⁾, mint a patakot átugratná, sebet kap, szintén ott lelé halálát ⁴⁾. Hunyadi is csak nagy veszélyek közt huzhatá magát vissza Fejérvárra.

A magát teljesen győzelmesnek hitt Mezech bég serge egy részét Szeben ostromára rendeli ⁵⁾. Hunyadi ki a válságos perczekben volt legnagyobb, a hirtelen összevont s összeszedett magyar és székely haddal Mezech béget újra meg támadni készül, mire Ujlaki Miklós, Erdély más vajdája, mintegy váratlanul magyarhoniakkal megérkezik. A szerencsét-

¹⁾ E csata évszámát mit Benkő 1440-re, Pray, Felmer 1441-re tesznek, az újabb buvárok, Lépes György sírírata világos nyomán, ez évre kezdik tenni. Szeredai, Collectio 10. l.

²⁾ Thuróczi, Chron. IV. Cap. 37. XI. 482.

³⁾ Már 1404-ben prepost, Fejér, X. V. 134.

⁴⁾ E felirat mely a fejérvári templomban van, s még a napot is meghatározza így hangzik: Georgii Corpus et Ossa Praesulis Transilvani Lépes cognominati, qui Turcarum Glado... Szent-Imreh... Statur... in Campo... truncatur, die bis nono martii Anno Dni Millesimo CCCXXL Secundo. Szeredai Collectio Tabularum 10. l. Lépes családjához, Fejér, XI. 477. 482–4.

⁵⁾ Teleki, Hunyadiak kora I. 286. Azonban Éderrel tartok, ki gán-

len csata után öt nappal ¹⁾, újra csatára szállnak. Azonban meg-
hozzák a hirt, hogy a bég leirván Hunyadi fegyverzetét, azon
parancsot adá ki, hogy egyéb feladatuk nem lesz, mint a vaj-
dát élve vagy halva kézre keríteni. Leverő hír, midőn a ma-
gyar sereg testőrségnek sem volt elégséges akkora tábor el-
lenében.

Mikor aggodalom fellege ülne minden arczon, egy férfi
lép elő, büszkének nevezvén magát azon hasonlatra, mely
közte s Hunyadi közt van, a haza nevében felkéri, adja át
lovát, fegyverzetét, hogy képviselje.

A csata megkezdődik, a török tábor mint tenger árja
hullámszik egy pontra, de mint szirtben tört meg sokáig a csap-
kodó ár; végre is győz a nagyobb erő, s Kemény Simon ²⁾,
a csata Kodrusa, mint Hunyadi, elbukott. A hős ott nyugszik
örökzöld borostyánain a b. Kemények ős fészke, a gáldi kas-
tély kapujában ³⁾.

A hazafias önfeláldozás megtermé óhajtott gyümölcsét.
Mezeth bég azon mámorában, hogy a haza legnemesebb szí-
vét döfte át, diadalkoszoruját már már kezében tartá: midőn
Hunyadi előlép, s orozslányi bátorságának egész erejével kezdi
a törököt ostorozni. A magyar seregben tán nem volt egy, ki
második Kemény Simon ne óhajtott volna lenni. És a magyar
sereg, – melyről Mezeth is elmondhatta volna, mit Tigranes Lu-
cullus sergéről mondott, mikép követségnek nagy, de ellenség-
nek kevés – a kis elszánt sereg 20,000 török kiontott vérén bo-
szulta meg Kemény Simon s a vele elhullott 3000 magyar
hős halálát. A győzelem fényes volt, a török futott, vagy bu-
kott. Maga Mezeth bég is csatatéren maradt, fiát Cserei Lu-
kács fegyvere ejté el ⁴⁾.

csolja azt, hogy némelyek Schesaeus után Szeben ostromát is belé szövik e
csatába. Éder, Schesaeushoz. 24. l.

¹⁾ Ulászló egy 1443 ápr. 7-én kelt oklevele. Pray, Comment. Histor.
de Bosniae stb. 131.

²⁾ Simon de Komonya, írja Thuróczi IV. Cap. 37.

³⁾ L. Erdély Régiségei 257. Hunyadiak kora I. 290.

⁴⁾ Bonfin, Dec. III. Libr. V. Csereiről, Kállay, Székely nemzet ere-
dete 238. l.

Képzeltetni az örömet, mely a rabszolgaságra összefűzött honfiakat oda lelkesíté, hogy elszaggatván rabszíjjaikat, magok is a csatába vegyültek, s üzték a Verestoronyi szorosán át azokat, kik őket hurczolák. De képzeltetni Hunyadi is, kit dicsőségre vezetett serge, mint félistent veve körül, s mint egy triumphanst kísért be Fejérvár kapuin. A kereszténység e legnagyobb hőse, kinek a dicsőséget tulajdonítá, a magyarok istenének, hálaimeit rendelt az egész hazában; királynak pedig szekeret rakatott meg török fővel, s mint győzelme elnémult tanujelei által tolmácsoltatá, hogy a török sem győzhetetlen. S hogy honfiai szívében örökemléket emeljen e napnak, templomokat építtetett: e nap emlékének tartják a fejérvári katedrále jelen alakját ¹⁾; ennek a romjában maig is látszó magyar-orbói templomot, nem messzi a csatától; ugyan ennek a szentimreit; hogy Tövisen pár év múlva templomot végzett be a Szent-Pál szerzet számára, azt felirata maig is mutatja ²⁾.

Roppant csapás volt a törökön, mit tetézt az, hogy a két oláhoni vajda e győzelem hírére a magyar korona fényét a félholdnál ismét többre kezdé becsülni. Hunyadi Oláhonba nyomultára mind a két vajda visszahajolt a töröktől ³⁾.

II. Amuráth szultán haragjában, hogy e gyalázatot megboszulja, még azon évben ⁴⁾, 80,000 törököt ültet fel, s Schabeddin romániai beglerbég vezérlete alatt a Dunán azon rendelettel szállítja át, hogy egyik része csapjon be az elpártolt Oláhországba, a más rész Erdélynek tartson. Hunyadi sem veszi az időt, véres kardot hordoztat a hazában, s az összesietett 15,000 emberrel a Vaskapu felé vonúl. Ismét nehéz perczek állnak be, mert a török vezér bejárva, hogy tábora egy része Oláhhont végig pusztítsa, lefolyta után újra egyesíti táborát, s a Vaskapun azon kifejezett önámítással indul be, hogy Erdélynek elég lesz ha turbánját megmutatja.

¹⁾ Memoria Episcop. Trans. XIV. l.

²⁾ E felirat: Ao Dni MCCCCXLV. Johanes de Hunyad rgn hungar. Gubr. Van a templom ajtó homlokán, felette Hunyadi hollója. Erdély Régiségei 250.

³⁾ Thuróczi, P. IV. Cap. 37. Hunyadiak kóra I. 292.

Hunyadi a Vaskapun belől, a Hátszegvölgyén foglalhatott állást, mert a vaskapui szoros tulsó oldala, mely maig is egy hosszú, erdőtől fedett keskeny völgy-szorulat, künn csatárhelyet nem adhatott ¹⁾, belebb pedig nem ismerünk a Marosig tért, hol azon kor harcosai, a lovasság, működhetett volna. Hunyadi elfoglalván a hátszegi völgyet, a középben gyalogságát s könnyű lovagjait, két felől nehéz lovasságát állítá, s mit a kis tábor a völgyből el nem zárhatott, a hegyekig, szekérvárral rekeszteté el. A törökség benyomul. Hunyadi és Ujlaki csatarendben várja. Ütközet kezdődik, Hunyadi támadt: serge zömének ékalakot adva, elényomul, s a thermopylaei szoros élethalál harcza újul meg. Patakban ontják egymás vérét, mignem a török futni kezd, a magyarság utána; s a vaskapui szoros holtakkal lön rakva, le a Dunáig, melyen át vissza úzék. Omer, Firiz, Ozmán s más bégek mellett, maga a vezér Schabeddin is csataterén maradt, s kétszáz zászló jelelé a győzelem nagyságát, melynek azon hordereje volt, hogy a törököt a támadástól egy időre visszaretenté.

Az egy év alatt kétszer győztes Hunyadi, a Vaskapu szorosára, melynek útait a hulláktól sokáig jární nem lehetett, diadala emlékére oszlopot emeltetett ²⁾; mely azonban ma nem létezik.

A győzelmes évre következő 1443-ik év Hunyadit atyai örömmel koszoruzá, mely a magyarnak örökké nevezetes: márczius (a hadisten hónapja) 27-ik napján, neje horogszegi Szilágyi Erzsébet a nagy hadvezért Mátyás fia születésével örvendezteté meg, Kolozsvárt ³⁾.

Hunyadi szerencséje a magyarokat, s főleg a magyar udvart török ellen szító pápát egyszerre oly elbizakodottá tette, hogy támadó hadjáratról kezdtek gondolkozni. Barlangjában akarák felkeresni a keresztényvér-szomjas tigris, ki majd egy század óta (1365), Drinápolyból rettegte Európát. Merész gondolat, a fénypontjára közelgető roppant török birodalom el-

¹⁾ A helyet nem ismerő történészek e pontja oly homályos, hogy Feszler (IV. 559). Hosdó és Toplicza közé teszi, a Vaskapun innen 2 mfdre.

²⁾ Thuróczi, P. IV. Cap. 38.

³⁾ Teleki, Hunyadiak kora. I. 333. Erdély Régiségei 256. l.

lenében. Serget vonnak össze, mely Serbiának indul. Ulászló király pümköst tájt Erdélyen át veszi hozzá útját; hová Hunyadi is, hogy a hadjáratra pénzt adjanak, szép hangu leveleket irt ¹⁾, s nem csak kért, de egymaga 90,000 aranyat hozza hadi költségekre. Így vezeté le a magyar serget Bolgárországba, hol hat győzelmet vív, a szultán sógorát elfogja, s a büszke nagyurat fegyvernyugvás-kérésre kényszeríté.

Alkudozás kezdődött, mely 1444 jun. 13-án tíz évi fegyverszünetben állapodott meg, még pedig azon előnyös feltételek mellett, hogy a két Oláhhon és Serbia a magyar koronához visszaadott. De alig köték meg a szerződést, IV. Jenő pápa Cesarini Julián bibornokát azon elbizakodott izennettel, hogy eljötnék látja az időt, hogy a törököt Európából kivessék, Ulászlóhoz küldi; s a királyt a pogánynak adott eskü alól feloldozza. A husz éves király enged a papi befolyásnak, hisz a külhatalmaktól hozott pusztá ígéreteknek; a jós lélekkel felruházott Hunyadi minden ellenzése daczára, a nemzetet felületi, s a hatalmas II. Amuráth szultánra vezérli. A gyönyörű seregben 15,000 lovas, s csak az eleséget 2000 szekér szállította. Oct. 1-én kél át a Dunán. Az Erdélyben készülő Hunyadinak ír, hogy sergével Nikápolynál vágjon elébe, s meglévén, e percztől az innen vitt 5000 lovas előcsapatot képeze. Hogy a Balkánt elkerüljék, a Fekete-tenger partján akartak tovább vonulni. Várnához érnek, hol a remélt külhoni segélyek helyett veszik a gyász hirt, hogy a velencei s olasz hajósok, a helyett hogy a magyart támogatnák, megvesztegették magokat, s Amurátot, ki Ázsiában volt elfoglalva, sergével együtt villámgyorsan áttevék a tengeren, s már már a magyar tábor előtt áll.

Hogy olvasóimat a nagy nemzeti vesztes fájdmától ki-méljem, csak annyit mondok el, hogy nov. 10-én a két tábor már szemben állt. Csata kezdődött a hajnalal, mely alkonyatig még Hunyadit koszorúval kecsgetté; mit látva az ifju király, hogy a győzelem dicsőségében része legyen, lovának sarkantyut ad, testőrségét, a csataterv ellen, a szultánt védő

¹⁾ Éder Felmerhez 120. l.

csapatokra vezérli; s csak hamar a szerencsétlen Ulászló lovát lesujtják... s maga is a jancsárok patkójától tiportatott el ¹⁾). Szerencsétlen királyi gondolat. A csata tovább lehetlenné vált. A várnai tér örök gyász emlékké lön a magyar történetben. A magyarok ezrei közt ott hullt el, a hadjárat mephistoja, Julián bibornok, de ott vele egy sereg püspök és főúr, s a haza nemességének virága ¹⁾).

E sorsa volt és lesz minden a tűzhelytől messzire vitt hadjáratnak: szintigy jára XII. Károly s Napoleon az újabb időben. S Hunyadit, ki tán csaknem egymaga látta a jövőt, csillagzata ismét megmenté. Mint Erdély felé tart, Drákula oláhthoni vajda kezébe esik, ki csak hamar belátta, hogy igen nagy vad neki, s néhány nap mulva Erdélybe küldé ²⁾).

De a vesztes megvolt. A török e tájon túlnyomóságra vergődött. A magyar korona elveszté keleti tartományaira gyakorolt befolyását; egy tized mulva elfoglalá Bizánczot; s a magyar hazát kezdé a végveszély fenyegetni.

¹⁾ L. e csata hadműtani szempontbóli leírását. Új Magyar. Muzéum 1854 V. VI. füz.

²⁾ Thuróczi, P. IV. Cap. 43.